Bezpečné klima ve třídě

Ve třídě, kde je dobré a bezpečné klima, se cítí lépe děti i vyučující. Není ale samozřejmostí. Jedná se o výsledek cílené práce a spolupráce všech zúčastněných. Pokud se na jeho tvorbě aktivně podílíme, vytváříme prostředí, kde se mohou všichni cítit respektováni, podporováni a motivováni k rozvoji.

Bezpečné klima v mateřské škole závisí na spolupráci mezi vyučujícími, dětmi, rodiči a vedením školy. Největší odpovědnost však leží na vyučujících, kteří nastavují jasná pravidla, podporují laskavou komunikaci a vytvářejí důvěrné prostředí. Děti se také aktivně podílejí na utváření pozitivní atmosféry tím, že se učí spolupracovat, respektovat ostatní a dodržovat základní pravidla společného soužití ve třídě. Rodiče mohou tuto snahu podporovat tím, že se iniciativně zapojují do školních aktivit a pomáhají svým dětem rozvíjet pozitivní vztahy.

Bezpečné klima je klíčové pro harmonický rozvoj dítěte. Pokud se děti cítí ve třídě bezpečně, mohou si bez obav hrát, zkoumat svět kolem sebe a navazovat přátelství. Důvěrné a podporující prostředí podněcuje jejich sebevědomí, emoční stabilitu a ochotu učit se novým věcem. Pomáhá také předcházet konfliktům a podporuje zdravé sociální vztahy mezi dětmi. Pojďme se podívat, co patří mezi hlavní aspekty bezpečného klimatu.

- **Respekt:** Respekt je považován za zásadní prvek bezpečného prostředí. Jeho základem je vědomé a cílené přijetí každého takového, jaký je. Vyučující, kteří se rozhodnou pro respektující přístup, se vyhýbají mocenským a manipulativním metodám a nesnaží se formovat děti podle vlastních představ. Naopak, oceňují jedinečnost každého dítěte a podporují jeho svobodné rozhodování. Odlišné názory nevnímají jako nesprávné nebo nezdvořilé, ale jako přirozenou součást rozvoje dětí. Berou v úvahu individuální odlišnosti a vývojové fáze dětí a tomu přizpůsobují svůj přístup k dennímu programu.
- **Nezraňující komunikace:** Styl komunikace zásadně ovlivňuje kvalitu mezilidských vztahů. Smyslem respektující komunikace je předávání informací tak, aby nikoho úmyslně neohrozily ani nezranily. Tímto způsobem lze přispět k udržování pozitivních vztahů, protože je projevena úcta vůči druhým. Pro vytvoření bezpečného klimatu ve třídě je nezbytné, aby vyučující volili způsob vyjadřování, který nezpůsobí zastrašujícím nebo zraňujícím dojmem. Tento způsob úzce souvisí se schopností zvládat vlastní emoce a vědomě se vyhýbat zažitým a často nevědomým komunikačním vzorcům založeným na manipulaci nebo autoritativním přístupu. Mezi ně patří například přikazování a zakazování, křik, zesměšňování, ironie, moralizování nebo vyvolávání strachu. Jak tedy vypadá respektující komunikace s dětmi? Základem je jednoduché pravidlo: Mluvit s druhými tak, jak bychom chtěli, aby oni mluvili s námi. Tedy takovým způsobem, který je nám samotným příjemný. Postupně lze zařazovat další prvky, jako je aktivní naslouchání nebo zpětné odrážení emocí. Používá se při nich nestranný popisný jazyk, který se hodí nejen pro komunikaci ve třídě, ale i v běžném životě.
- **Předvídatelnost:** Čím více je okolí pro děti předvídatelné a srozumitelné, tím bezpečněji se cítí a mohou se plně soustředit na své aktivity. V současné době, kdy se rychlé změny staly běžnou součástí života, je důležité, aby mateřská škola poskytla dětem alespoň základní stabilitu v oblastech, které může ovlivnit. Jedním z rozhodujících aspektů je zajistit, aby každé dítě mělo jasné informace o tom, co se od něj ve školce očekává. Toho lze dosáhnout prostřednictvím srozumitelných pokynů, konkrétních požadavků a transparentních hodnotících kritérií. Stejně důležité je také to, aby vyučující jednali předvídatelně a konzistentně. Dalším stabilizujícím prvkem jsou třídní pravidla, která by měla vzniknout ve spolupráci s dětmi a vztahovat se na všechny, včetně vyučujících. Třída je dynamické prostředí, které se neustále vyvíjí, a pravidla by proto měla být průběžně revidována tak, aby odpovídala aktuálním potřebám kolektivu. Jestliže dítě pravidlo poruší, mělo by mít možnost se k tomu vyjádřit a společně s ostatními hledat řešení, jak podobným situacím předcházet.
- **Svobodná volba:** V každém prostředí by dítě mělo mít prostor pro dobrovolnost a svobodnou volbu. Pokud dětem umožníme rozhodovat se například o výběru činností, posilujeme jejich vnitřní motivaci, sebeúctu a pocit odpovědnosti za vlastní rozhodnutí. Autonomie dětí, založená na jejich možnostech volby, jim přináší výhody, díky kterým mohou rozvíjet

svůj potenciál vlastním tempem. Prostor pro samostatnost lze ve třídě podpořit například tím, že si děti mohou vybrat, s kým budou pracovat nebo jakým způsobem k úkolu přistoupí, což podněcuje i jejich kreativitu a posiluje společenské vazby.

- **Nadhled:** Nadhled je schopnost, která nám umožňuje respektovat ostatní a dát jim prostor růst v jejich jedinečnosti. Když tuto schopnost ovládáme, nebereme si věci osobně, nejsme vztahovační a v případě negativních emocí je umíme zvládat tak, že neubližujeme druhým. Jsme si vědomi toho, že naše reakce a chování jsou v naší moci, a podle toho s nimi zacházíme. V kontextu třídy je nadhled užitečný, když dítě něco zapomene, nestihne, neudělá nebo se dopustí chyby. Je totiž téměř jisté, že to nedělá schválně nebo s úmyslem někoho naštvat. Za každým chováním dítěte je nějaká jeho potřeba. Jestliže se vyučující zaměří na pozorování, ptají se dětí na jejich potřeby a nabízejí jim pomoc, mohou společně dospět k efektivnímu vyřešení nastalé situace.

Jaké další kroky mohou vést k navození bezpečného klimatu?

- **Důvěrné a vstřícné prostředí:** Vytvoření bezpečného klimatu začíná už prvním kontaktem mezi vyučujícím a dítětem. Děti se potřebují cítit vítané, proto je důležité přivítat je každé ráno jménem a s úsměvem. Pomáhá také formování jasné a předvídatelné struktury dne – děti se cítí bezpečněji, když vědí, co je čeká.
- **Pozitivní vztahy:** To, jak se děti ve školce cítí, je odrazem všech dospělých, se kterými během dne přijdou do styku. Vyučující by měli být pro děti oporou, aktivně naslouchat jejich pocitům a potřebám a dávat jim najevo, že jim rozumí. Jak bylo uvedeno výše, klidná a laskavá komunikace přispívá k tomu, že se děti nebojí projevit své emoce a obrací se na vyučující s důvěrou.
- **Podpora přátelských vztahů mezi dětmi:** Bezpečné klima znamená také to, že se mezi sebou cítí dobře děti. Vyučující by proto měli podporovat spolupráci místo soutěžení, učit děti vzájemné empatii a pomáhat jim řešit konflikty nenásilnou cestou. Skvěle fungují společné hry a aktivity, kde se děti učí naslouchat druhým a sdílí své pocity.
- **Jasná pravidla a jejich dodržování:** Ve školce by měla platit srozumitelná pravidla, která podporují vzájemný respekt a ohleduplnost. Aby je děti lépe přijaly, je vhodné je do tvorby pravidel zapojit. Důležité je pravidla nejen stanovit, ale také je důsledně dodržovat a vysvětlovat jejich význam. Jak uvádí Michalová a Kratochvílová (2022, s. 7), je třeba si uvědomit, že pravidla nemají nikoho děsit, ale v širším kontextu chránit svobodu dítěte. Z vývojové psychologie a z fází utváření morálky víme, že pokud dítě zná hranice a ví, proč pravidla dodržovat, stává se nejen empatičtějším, ale i klidnějším a vyrovnanějším.
- **Pravidelné rituály:** Pomocí pravidelných rituálů vytvářejí vyučující přehlednou organizaci dne a zajišťují dětem pocit bezpečí a sounáležitosti. Nezbytným předpokladem k vytváření pozitivního klimatu ve třídě je poznávání dětí a volba strategických přístupů vzhledem k jejich jedinečnosti a zájmům.
- **Prevence konfliktů a šikany:** Už v předškolním věku se mohou objevit první projevy vylučování nebo nepřátelského chování mezi dětmi. Vyučující by měli být pozorní a včas si všímat, zda některé dítě není stranou nebo není terčem posměchu. Důležitá je prevence, která zahrnuje pravidelnou práci s kolektivem, posilování přátelských vztahů a učení dětí, jak se k sobě chovat s respektem.
- **Respekt k individualitě dítěte:** Každé dítě je jedinečné a má jiné potřeby. Některé děti jsou otevřené a snadno navazují kontakty. Jiné potřebují více času na adaptaci a začlenění do kolektivu. Vyučující by měli ke každému přistupovat individuálně a podporovat jeho silné stránky. To zahrnuje i citlivý přístup k dětem

s odlišným mateřským jazykem, dětem ze znevýhodněného prostředí nebo k dětem se speciálními vzdělávacími potřebami.

- **Spolupráce s rodinou:** Bezpečné klima nelze vytvořit bez dobře nastavené spolupráce s rodiči. Otevřená komunikace mezi mateřskou školou a rodinou pomáhá sladit přístup k výchově a řešit případné problémy. Rodiče by měli mít možnost pravidelně sdílet své dojmy, podněty nebo případné obavy. Setkání, společné akce nebo individuální rozhovory přispívají k vzájemné důvěře.

Proč je důležitá adaptace?

Aby se děti cítily ve školce dobře a chodily do ní rády, je nezbytné nastavit vhodný adaptační program. Díky tomu lze vytvářet bezpečné třídní klima již při nástupu. Začátek docházky dítěte do mateřské školy znamená významnou změnu v jeho životě. Musí se naučit být bez rodičů, přizpůsobit se novým pečujícím osobám a začlenit se do kolektivu. Přechod z rodinného prostředí do školky proto vyžaduje adaptační období, které by mělo probíhat podle předem připraveného plánu.

Mezi adaptační opatření může patřit například den otevřených dveří, úvodní schůzka s rodiči nově přijatých dětí, umožnění návštěv před zahájením docházky, individuální úprava délky pobytu ve školce nebo možnost, aby rodiče zůstávali s dítětem ve třídě. Úspěšná adaptace dítěte závisí na dříve uvedené spolupráci mezi školkou a rodinou. Každé dítě si přináší své zvyklosti a návyky, které nemusí vždy odpovídat fungování v kolektivu. Vyučující by proto měli trpělivě a citlivě nastavovat postupné kroky, které dítěti pomohou přizpůsobit se novému prostředí.

Pro nově příchozí dítě může být náročné pobývat v početné skupině, kde se setkává s vyšší hladinou hluku, musí se dělit o pozornost vyučujících, sdílet hračky i společné prostory. Zmíněné faktory mohou u dítěte vyvolávat stres a strach. Proto je na vyučujících, aby svým chováním a přístupem nastavovali klidnou atmosféru a usnadnili dětem adaptaci.

Délka adaptačního období se u každého dítěte liší. Některé se do dění školky zapojí poměrně rychle, jiné potřebuje více času. U některých dětí může proces trvat i více než 6 měsíců. Pokud dítě vykazuje výraznou separační úzkost nebo psychosomatické obtíže, které dlouhodobě ovlivňují jeho fungování ve školce, je vhodné zvážit odložení jeho nástupu.

Co je potřeba zohlednit v heterogenním kolektivu?

V heterogenní třídě je klíčové udržovat pravidelnou rutinu a rituály, které dětem poskytují pocit stability a bezpečí. Pomáhají jim lépe se orientovat v denním režimu a usnadňují přechody mezi jednotlivými aktivitami. V rodinném prostředí jsou děti zvyklé na specifické rituály, které má každá rodina jiné. Jedná se například o rituál při večerním usínání, při jídle nebo loučení. Tyto opakované činnosti posilují pocit sounáležitosti a přispívají k pozitivní atmosféře.

V mateřské škole se rituály nejčastěji objevují ráno a před zahájením či ukončením činností, nebo se jedná o přechodové rituály mezi jednotlivými činnostmi. Mohou mít podobu písniček, básniček, her, gest nebo krátkých pohádek. Přechodové rituály usnadňují organizaci dne a dodávají dětem potřebnou jistotu. Vyučující je využívají k posílení soudržnosti ve třídě, k podpoře spolupráce a vzájemné pomoci. V heterogenním kolektivu hrají rituály důležitou roli i při vzájemném učení, protože děti se přirozeně učí nápodobou a potřebují dostatek prostoru pro spontánní rozvoj.

Mateřská škola je také místem, kde se děti učí rozpoznávat a zvládat své emoce. Pokud vyučující zařadí sdílení emocí mezi pravidelné rituály, pomohou dětem lépe vnímat vlastní pocity i pocity ostatních. Díky tomu lze ve třídě vytvářet pevné vztahy založené na empatii a vzájemném porozumění.

Jak využít pedagogickou diagnostiku

Diagnostické záznamy dítěte by měly průběžně obsahovat klíčové poznatky o jeho vývoji a zároveň definovat krátkodobé i dlouhodobé cíle, které následně slouží jako podklad pro plánování vzdělávacího procesu. V případě potřeby mohou vyučující volit různé formy podpory, jako je postupné zvyšování náročnosti úkolů, vizuální pomůcky, individuální asistence vyučujícího nebo pomoc od dalších dětí. Nezbytnou podmínkou úspěšného diagnostikování je důkladná znalost vývojových specifik předškolních dětí, což klade vysoké nároky na odbornou připravenost pedagogického týmu.

Pedagogická diagnostika v mateřské škole není jednorázovým testováním, ale spíše nepřetržitým procesem zjišťování a vyhodnocování informací o dítěti. Každá mateřská škola má svůj vlastní systém diagnostiky, včetně vhodně zvolených nástrojů. Jako efektivní se jeví tvorba vlastních metod v rámci daného pedagogického kolektivu, která je pak tvořena na míru konkrétní školce a dětem.

Bezpečné třídní klima se dobře nastavuje i v případě vhodně nastavené spolupráce mezi vyučujícími. V prostředí mateřské školy úzce spolupracují dvě učitelky nebo učitelé, případně asistenti pedagoga v rámci jedné třídy. Při poznávání dětí mohou vzájemně konzultovat své poznatky a společně plánovat strategie a přístupy. Vzhledem k tomu, že se jejich pohledy mohou lišit, je důležité stanovit si jasná hodnotící kritéria. Výsledky pozorování pak promítají do úprav prostředí tak, aby bylo dostatečně podnětné a umožňovalo aktivní zapojení všech dětí.

Závěrem: Bezpečné klima v mateřské škole je základem pro zdravý emoční a sociální rozvoj dítěte. Důvěra, otevřená komunikace, jasná pravidla a respektující přístup pomáhají vytvořit prostředí, kde se děti cítí přijímané, podporované a motivované. Pokud ve školce panuje atmosféra pohody a respektu, děti si odnášejí nejen radostné vzpomínky, ale také dovednosti důležité pro celý život. ■

Autorský tým NPI ČR
Ilustrace Markéta Metelka Knorová a Alžběta Moravcová

Další zdroje:
Michalová, Z. a Kratochvílová, A. (2022). *Pravidla chování dětí v mateřské škole*. Praha: Grada.

POKUD VÁS TÉMA ZAUJALO A CHCETE VÍCE INFORMACÍ A DALŠÍ TIPY, PODÍVEJTE SE NA WEB WWW.ZAPOJMEVSECHNY.CZ, KTERÝ SLOUŽIL JAKO ZDROJ K ČLÁNKU.

Financováno Evropskou unií NextGenerationEU
NÁRODNÍ PLÁN OBNOVY
MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

Web Zapojmevšechny.cz byl spuštěn na podzim 2019 s ambicí stát se průvodcem nejen společným vzděláváním, ale kvalitním a moderním vzděláváním vůbec. Je určen pedagogům, rodičům i zřizovatelům škol. Vznikl v rámci projektu Podpora společného vzdělávání v pedagogické praxi (APIV B při NPI ČR), dále funguje pod NPI ČR. Najdete zde obsah naplněný zkušenostmi a praxí škol a odborníků: vzorové dokumenty, praktické příklady, metodiky, aktivity i zahraniční inspiraci. Širokou nabídku doplňuje online poradna a mapa expertních služeb. Projekt je spolufinancován z prostředků Next Generation EU.